

בִּי עֲשִׂיתָ מִשְׁפָּטִי וְדִינִי / תהילים פרק ט"ו

שאול יונתן וינגורט

דוד מודה על משפט וצדק – ה' לא עזב את הבוטח בו, ולא שוכח את צעקת המעונים. הרשע אומר בלבו שאין אֱלֹהִים, והוא מצליח זמן רב, אך בסופו של דבר ה' שובר את זרוע הרשעים ושומע את בקשת העניים. מלכות דוד מתחילה, וזו מלכות צדק, מלכות ה' בירושלים.

הכותרת: למנצח עלמות לבן מזמור לדוד, מלמדת שהמזמור ניתן למנצח מאחר שהבן מת.

אמנם יש כלי נגינה שנקרא "עלמות", כמו שכתוב (דבה"א טו, כ): וזכריה ועזיאל ושמי־מות ויחיאל ועני ואליאב ומעשיהו ובניהו בנבָלִים על עלמות, ואף בתהילים הוא נזכר במזמור מו: למנצח לבני קרח על עלמות שיר. ובכל זאת, כאן אין זה שיר על עלמות (פעמיים המילה "על"), אלא "עלמות", בשורוק ולא בחולם, ולפיכך נראה שאין זה כלי נגינה, אלא שיר שניתן למנצח על מיתת הבן ("על מות" מופיע פעם נוספת בתהילים (מח, טו), ולא בתוך כותרת: הוא ינהגנו על מות. ונראה, כי כוונת "על מות" כאן זהה לכוונתן שם). לדוד מתו כמה בנים, אך האם למיתת אחד מהבנים הללו מתייחס המזמור שלנו? או שמא היתה זו מיתה משמעותית של בן אחר?

כדי להשיב על שאלה זו, נראה שצריך לעמוד על תוכנו של המזמור, וכדי לעמוד על תוכנו נראה שצריך להרחיב אותו – אין זה רק מזמור ט', שבראשו הכותרת עלמות לבן, אלא גם מזמור י' שהוא מזמור בלא כותרת:

בראשי הפסוקים בפרק ט' מופיעות האותיות מאל"ף ועד כ"ף לפי הסדר: אֹדָה (ב); אֲשַׁמְחָה (ג); בְּשׁוֹב, יִשְׁבֶּת (ד-ה); גְּעַרְתָּ (ו) ומסתיים הפסוק במילה: וְעַד; הָאוֹיֵב, הִמָּה (ז); וְה' (ח), וְהוּא (ט), וְיֵהִי (י), וְיִבְטְחוּ (יא); זָמְרוּ (יב); חֲנַנְנִי (יד); טָבְעוּ (טו); יָשׁוּבוּ (יח); כִּי (טז). בפסוקים של פרק י' מופיעות האותיות מלמ"ד ועד תי"ו לפי הסדר, אלא שבמזמור י' האותיות אינן פותחות את הפסוקים (מלבד האות ל הפותחת את המזמור, ואותיות קִרְיַשֶׁת החותמות את המזמור): לָמָּה, תַּעֲלִים

(א) למנצח עלמות לבן מזמור לדוד.

(ב) אֹדָה ה' בְּכָל לְבָבִי, אֲסַפְּרָה כָּל נַפְלְאוֹתֶיךָ.

(ג) אֲשַׁמְחָה וְאֶעֱלֶצָה בְּךָ, אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ עֲלֵי.

(ד) בָּשׁוֹב אוֹיְבֵי אַחֲרֶיךָ, יִבְטְחוּ וְיִאֲבְדוּ מִפְּנֶיךָ.

(ה) בִּי עֲשִׂיתָ מִשְׁפָּטִי וְדִינִי, יִשְׁבֶּת לְבַסֵּא שׁוֹפֵט צְדָק.

(ו) אֲנִי עָרַת גּוֹיִם אֲבָדַת רִשְׁעִי, שָׁמַם מַחֲיִית לְעוֹלָם וָעַד.

(ז) הָאוֹיֵב תָּמַן חֲרָבוֹת לְנֶצַח, וְעָרִים נִתְּשַׁת אֲבָד זָכְרָם הִמָּה.

(ח) ה' לְעוֹלָם יֹשֵׁב, בּוֹנֵן לְמִשְׁפַּט בְּסָאוּ.

(ט) הוּא יִשְׁפֹּט תָּבֵל בְּצִדְקָה, יִדִּין לְאֲמִים בְּמִישְׁרִים.

(י) וְיֵהִי ה' מִשְׁבֵּל לְדָךְ, מִשְׁבֵּל לְעַתּוֹת בְּצִדְקָה.

(יא) וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שִׁמְךָ, בִּי לֹא עֲזַבְתָּ דְרָשִׁיךָ ה'.

לְעֵתוֹת, יְדַלֵּק, הַלֵּל, בַּל, יַחֲלוּ (א-ה); מְרוֹם מִשְׁפָּטֶיךָ מִנְגִּדוֹ, אָמַר, אָמוּט, מְלֹא וּמְרֻמוֹת, עָמַל, בְּמֵאֲרֵב חֲצֵרִים, בְּמִסְתָּרִים (ה-ח); נָקִי (ח); בְּמִסְתָּר, בְּסֶכֶה (ט); עָנִי, עָנִי, בְּעֲצוּמָיו (ט-י); פְּנִי (יא); לְנִצַּח (יא); קוֹמָה (יב); רָאֵתָה (יד); שָׁבַר, רָשַׁע, תְּדַרֹּשׁ רָשָׁעוֹ (טו); תְּאֹת, תִּכְיֶן, תִּקְשִׁיב, יָתוֹם. שְׁנֵי הַמְזֻמָּרִים זֵהִים בְּמִסְפַּר הַמִּילִים, וּמִלְבַּד הַמִּילָה סֶלָה בְּאִמְצַע הַמְזֻמָּר, יֵשׁ בְּכָל אֶחָד מֵהַמְזֻמָּרִים 163 מִילִים.

מעתה, נתבונן בשני המזמורים הללו כשני חלקים של מזמור אחד:

מזמור ט', שהוא החלק הראשון של המזמור הכולל, פותח בהודאה ובשמחה: אוֹדָה ה' בְּכָל לְבָבִי, אֲסַפְּרָה כָּל נִפְלְאוֹתֶיךָ. אֲשַׁמְחָה וְאֶעֱלֶצָה בְּךָ, אֲזַמְרָה שְׁמֶךָ עֲלִיּוֹן, וּמִתְנֵי אִירַע זֶה? בְּשׁוֹב אוֹיְבֵי אַחֹר, יִכְשְׁלוּ וַיֵּאבְדוּ מִפְּנֵיךָ. וְאוֹלָם, הַנִּימוֹק אֵינְנו עֲצֵם הַנִּיצְחוֹן, אֵלֵּא: כִּי עָשִׂיתָ מִשְׁפָּטִי וְדִינִי, יִשְׁבַּת לְכֹסֵף שׁוֹפֵט צָדֵק. מֵהוּ הַמִּשְׁפָּט וְהַדִּין שֶׁל דוֹד? נִיתֵן לוֹמַר כִּי הַמִּשְׁפָּט הוּא אִיבוֹד הַרְשָׁעִים, אֵךְ נִרְאָה, שֶׁהַפְּסוּקִים הַבָּאִים מִצִּינִים, שְׁדוּקָא לֵאחֹר שֶׁה' מֵאבֵד אֶת הַרְשָׁעִים, הוּא מְכוֹנֵן אֶת כֹּסֵאוֹ לְמִשְׁפָּט: גְּעֵרָת (=נִזְפַת בַּגּוֹיִם, אֲבִדְתָּ רָשָׁע, שָׁמָּם מְחִיתָ לְעוֹלָם וְעַד. הָאוֹיֵב תָּמוּ (=נִגְמְרוּ), חֲרָבוֹת (ל' חוֹרְבוֹן) לְנִצַּח, וְעָרִים נִתְשָׁתָּ (=הַשְׁמַדְתָּ), אָבָד זְכָרָם הֵמָּה (=שֶׁל הָעָרִים). לֵאחֹר שֶׁהָאוֹיְבִים נִגְמְרוּ: וְה' לְעוֹלָם יֵשֵׁב, כּוֹנֵן (=יִסֵּד) לְמִשְׁפָּט כֹּסֵאוֹ. מֵעַתָּה מִתְחִיל הַמִּשְׁפָּט: וְהוּא יִשְׁפֹּט תִּבְלֵ (=הָעוֹלָם) בְּצָדֵק, יִדִּין לְאֲמִים בְּמִישְׁרִים (=בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל). וַיְהִי ה' מִשְׁגָּב (=מִבְּצָר) לְדָךְ (=לְעָנִי), מִשְׁגָּב לְעֵתוֹת בְּצָרָה. זֶהוּ גַם מִשְׁפָּט כְּלָלִי שֶׁל הָעַמִּים וְהַלְאוּמִים, וְגַם מִשְׁפָּט פְּרָטִי לְעָנִי אוֹ לְאָדָם שֶׁנִּמְצָא בְּעַת צָרָה. הַבוֹטָח בֵּה' בּוֹדָאֵי יִצְלִיחַ בְּמִשְׁפָּט, וַיִּבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ, כִּי לֹא עֲזַבְתָּ דְרָשֶׁיךָ ה'.

כֵּאֵן מוֹסִיף דוֹד קְרִיאָה לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם: זָמְרוּ לַה' יֹשֵׁב צִיּוֹן, הִגִּידוּ בְּעַמִּים עֲלִילוֹתַי (=מַעֲשֵׂי). כִּי דָרַשׁ דָּמִים (=ה' הַתּוֹכֵעַ אֶת דַּם הַנְּרַצְחִים) אוֹתָם זָכַר, לֹא שָׁכַח צַעֲקַת (עֲנִיִּים) עָנִיִּים (=מַעֲוִינִים). וּמִבְּקֵשׁ דוֹד: חֲנֻנֵי ה', רָאֵה עָנִי מִשְׁנָאֵי, מְרוּמָי (=מֵרִים אוֹתִי) מִשְׁעָרֵי מוֹת. לְמַעַן אֲסַפְּרָה כָּל תְּהִלָּתֶיךָ, בְּשַׁעְרֵי בֵּת צִיּוֹן (=יְרוּשָׁלַיִם) אֲגִילָה בִּישׁוּעָתֶךָ. טְבַעוּ גוֹיִם בְּשַׁחַת (=בְּבוֹר) עָשׂוּ, בְּרָשַׁת זוֹ טְמֵנוּ נִלְפָדָה רְגְלָם. נוֹדַע ה' (עַל יַדִּי) מִשְׁפָּט עָשָׂה, בְּפַעַל כְּפִיו נוֹקֵשׁ (=נִכְשַׁל) רָשָׁע. הַגִּיּוֹן סֶלָה (אֵלֹהִים שְׁנֵי סִימָנִים מוֹסִיקָאֲלִיִּים). יִשׁוּבוּ רָשָׁעִים לְשִׂאֵלָה (=לְגִיהֶנוּם), כָּל גוֹיִם שְׁכַחֵי אֱלֹהִים. כִּי לֹא לְנִצַּח יִשְׁכַּח אֲבִיוֹן, תִּקְנוֹת עָנִיִּים תֵּאבְדוּ לְעַד. קוֹמָה ה', אֵל יַעֲזוּ אָנוּשׁ (=לֹא יִתְגַּבֵּר אָדָם), יִשְׁפָּטוּ גוֹיִם עַל פְּנֵיךָ (=בְּעֲצֻמְךָ). שִׁיתָה (=שִׁים) ה' מוֹרָה (=פַּחַד) לָהֶם, יַדְעוּ גוֹיִם (ש) אָנוּשׁ הֵמָּה. סֶלָה.

בְּאוֹפֵן כְּלָלִי, מֵתָאֵר כֵּאֵן דוֹד אֶת הַצֵּלָת אֲנִשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהִיוּ מַעֲוִינִים, וְאֵת מִפְּלֵתָם שֶׁל הַרְשָׁעִים בְּמֵה שֶׁהֵם עָשׂוּ וּבִפְעוּל כְּפִיהֶם.

הַחֵלֶק הַשְּׁנַיִ שֶׁל הַמְזֻמָּר הַכְּלָלִי, מִזְמוֹר י', פּוֹתַח בְּקְרִיאָה: לְמָה ה' תַּעֲמֹד בְּרַחֲוֶק, תַּעֲלִים (=תִּתְעַלֵּם) לְעֵתוֹת בְּצָרָה. בְּגִאוֹת רָשָׁע יְדַלֵּק (=הַרְוִיד) עָנִי, יִתְפָּשׂוּ בְּמִזְמוֹת זוֹ (=הַרְשָׁעִים) חֲשָׁבוּ. כִּי הִלֵּל (=שִׁיבַח) רָשָׁע עַל (שְׁמִילָא) תְּאֹת נִפְשׁוֹ, וּבְצַע (=גִּבּוֹ) בְּרַךְ (אֶת עֲצָמוֹ) – נֶאֱמַר (=קִילֵל) ה'. רָשָׁע כְּגִבְהָ אָפוֹ – בַּל יְדַרְשׁ (אֶת ה'), "אֵינְ אֱלֹהִים" – כָּל מְזֻמּוֹתָיו (=מַחֲשׁבוֹתָיו). יַחֲלוּ (=יִצְלִיחוּ) (דְּרָכוֹ)

(יב) אֲמָרוּ לַה' יֹשֵׁב צִיּוֹן, הִגִּידוּ בְּעַמִּים עֲלִילוֹתַי.

(יג) כִּי דָרַשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכַר, לֹא שָׁכַח צַעֲקַת (עֲנִיִּים) עָנִיִּים.

(יד) אֲנִי נִנְנִי ה', רָאֵה עָנִי מִשְׁנָאֵי, מְרוּמָי מִשְׁעָרֵי מוֹת.

(טו) לְמַעַן אֲסַפְּרָה כָּל תְּהִלָּתֶךָ, בְּשַׁעְרֵי בֵּת צִיּוֹן אֲגִילָה בִּישׁוּעָתֶךָ.

(טז) טְבַעוּ גוֹיִם בְּשַׁחַת עָשׂוּ, בְּרָשַׁת זוֹ טְמֵנוּ נִלְפָדָה רְגְלָם.

(יז) נוֹדַע ה' מִשְׁפָּט עָשָׂה, בְּפַעַל כְּפִיו נוֹקֵשׁ רָשָׁע. הַגִּיּוֹן סֶלָה.

(יח) יִשׁוּבוּ רָשָׁעִים לְשִׂאֵלָה, כִּי גוֹיִם שְׁכַחֵי אֱלֹהִים.

(יט) כִּי לֹא לְנִצַּח יִשְׁכַּח אֲבִיוֹן, תִּקְנוֹת (עֲנִיִּים) עָנִיִּים תֵּאבְדוּ לְעַד.

(כ) קוֹמָה ה' אֵל יַעֲזוּ אָנוּשׁ, יִשְׁפָּטוּ גוֹיִם עַל פְּנֵיךָ.

(כא) שִׁיתָה ה' מוֹרָה לָהֶם, יַדְעוּ גוֹיִם אָנוּשׁ הֵמָּה. סֶלָה.

[י] (א) לְמָה ה' תַּעֲמֹד בְּרַחֲוֶק, תַּעֲלִים לְעֵתוֹת בְּצָרָה.

(ב) בְּגִאוֹת רָשָׁע יְדַלֵּק עָנִי, יִתְפָּשׂוּ בְּמִזְמוֹת זוֹ חֲשָׁבוּ.

(ג) כִּי הִלֵּל רָשָׁע עַל תְּאֹת נִפְשׁוֹ, וּבְצַע בְּרַךְ נֶאֱמַר ה'.

(ד) רָשָׁע כְּגִבְהָ אָפוֹ בַּל יְדַרְשׁ, אֵינְ אֱלֹהִים כָּל מְזֻמּוֹתָיו.

(ה) יַחֲלוּ (דְּרָכוֹ) דְּרָכוֹ בְּכָל עַת,

מְרוֹם מִשְׁפָּטֶיךָ מִנְגִּדוֹ,

כִּי צוֹרְרֵיו יִפִּיחַ בָּהֶם.

(ו) אָמַד בְּלָבוֹ בַּל אָמוּט, לְדָר וְדָר אֲשֶׁר לֹא בְרַע.

(ז) אֱלֹהִים פִּיהוּ מְלֹא, וּמְרֻמוֹת וְתָךְ, תַּחַת לְשׁוֹנוֹ עָמַל וְאוֹן.

(ח) יֹשֵׁב בְּמֵאֲרֵב חֲצֵרִים, בְּמִסְתָּרִים יִהְיֶה לְךָ קִי,

עיניו לחלכה יצפנו.

(ט) יארב במס תר באריה בן דה,

יארב לחטוף עני, יחטוף עני במשכו ברשתו.

(י) (ודכה) ידכה ישח, ונפל בעצומיו (חלכאים)

חיל באים.

(יא) אמר בלבו שכת אל, הסתיר עניו בל ראיה

לנצח.

(יב) ק ומה ה', אל נשא ידך, אל תשכח (עניים)

עניים.

(יג) על מה נאץ רשע אלהים, אמר בלבו לא

תדרש.

(יד) ר אתה, כי אתה עמל וכעס תביט, לתת

בידך.

עליך יעזב חלכה, יתום אתה היית עוזר.

(טו) ו בר זרוע רשע, ורע תדרוש רשעו בל

תמצא.

(טז) ה' מלך עולם ועד, אבדו גוים מארצו.

(יז) ת אות עניים שמעת ה', תבין לבם, תקשיב

אזנך.

(יח) לשפט יתום ודך, בל יוסיף עוד לערץ אנוש

מן הארץ.

להאזנה לשיעור על פרק ט' י':

peneyhamenora.com/tehilim/9-10

או חפשו באפליקציות הפודקאסטים

"שיעורים בספר תהילים".

לתגובות ולהצטרפות לרשימת התפוצה:

weingort@gmail.com

דרכיו בכל עת, מרום (=ה) משפטיה מנגדו (של הרשע, דיניך לא מגיעים עליו), כל
צורךיו (=אויביו, של הרשע) יפית (=יכריח) בהם (=אותם). אמר (הרשע) בלבו: בל
אמוט (=אתמוטט), לדר ודר אשר לא (אהיה) ברע. ומהי רשתותו? אלה (=שבועה,
בשקר) פיהו מלא, ומרמות ותך (ל' תככים), תחת לשונו עמל ואון (=עוול). ישב
במארב חצרים (=ערים שאינן מוקפות חומה), במסתרים יהרג (אדם) נקי, עיניו
לחלכה (=עני) יצפנו. יארב במסתר באריה בסכה (=במסתור), יארב לחטוף
עני, יחטוף עני במשכו ברשתו. ידכה ישח (=יתכופף), ונפל (=ויתנפל) בעצומיו
(=בכוחו הרב, על) חיל באים (=ממון עניים). אמר (הרשע) בלבו: שכח אל (את
העני), הסתיר פניו (ממנו), בל ראיה (אותו) לנצח.

עד כאן תיאר דוד את הרשע ומעשיו, ומעתה הוא מבקש: קומה ה', אל נשא
(=הרם) ידך, אל תשכח עניים (=מעונים). על מה (=למה) נאץ רשע, אלהים,
אמר בלבו לא תדרש. (הרי) ראתה (את מעשי הרשעים), כי אתה עמל וכעס תביט,
לתת בידך (את עונשם), עליה יעזב (=יבטח) חלכה (=עני), יתום אתה היית עוזר.
שבר זרוע רשע, ורע תדרוש רשעו בל תמצא (כי הוא כבר נעלמה). ה' מלך עולם
ועד, אבדו גוים מארצו. תאות (=משאלת) עניים (=המעונים) שמעת ה', תכין
לבם (=תמלא בקשתם), תקשיב אזנך. לשפט יתום ודך, בל יוסיף עוד לערץ
(=לפחד ממעשי) אנוש מן הארץ.

לסיכום המזמור כולו נראה, שיש כאן הודיה שבאה לאחר איבוד הרשעים
ומשפט של ה'. זמן רב היה הרשע פוגע ומייסר את החלשים, אך ה' שבר את
זרועם ושפט את היתומים והמסכנים. בחלק הראשון המזמור פונה לאנשי
ירושלים, מתוך הכרה בכך שהם היו מעונים וה' זכר אותם, ובחלק השני
מתואר הרשע עוד בתוקפו, והמשורר מבקש שה' לא ישכח את המעונים.

מתי חיבר דוד את המזמור? נראה להציע, שמזמור זה היה עלמות לבן, על
מותו של ה"בן", בנו שאול – איש בושתי. במותו של הבן, החלה תקופה
חדשה, תקופת של מלכות דוד, בלי שהממלכה מפוצלת. לאחר מותו של
איש בושתי באו כל שבטי ישראל לחברון כדי להמליך את דוד, והוא עלה
לירושלים ומלך על כל ישראל (שמו"ב ה, א"ב). במזמור זה מצביע דוד על כך
שהרשע ומלכותו נפלו, וה' שילם לו כגמולו. מעתה, יכול דוד לשבת על כסא
המלך ולעשות משפט וצדקה לכל עמו, וכך התקיימה מלכות ה' ומשפטו עם
כולם (שמו"ב ח, טו): וימלך דוד על כל ישראל, ויהי דוד עשה משפט וצדקה
לכל עמו.